

KASVATUS JA OLEMASSAOLON TAISTELU: RODUNJALOSTUKSEN TEMATIikka 1800-LUVUN LOPUN JA 1900-LUVUN ALKU- PUOLEN SUOMENKIELISISSÄ LEHTIKIRJOITUKSISSA¹

Risto Ikonen

Johdanto

Valvoja-Ajassa julkaistiin vuonna 1939 Vilho A. Pesolan kirjoitus *Naiskysymys rotubiologisena kysymyksenä*. Sen mukaan naisten aseman kohentuminen ja ennen kaikkea korkeamman koulutuksen avaaminen naissukupuolelle uhkasi huonontaa kansakunnan perimäainesta. Korkeasti koulutetut naiset, jotka Pesolan mukaan edustivat oman sukupuolensa geneettistä parhaimmistoa, saivat selvästi vähemmän jälkeläisiä kuin kouluja käymättömät sisarensa.

Nykylukijasta tällaiset ajatuskulut tuntuvat vierailta, sillä tämän päivän koulutuspoliittisessa keskustelussa ei ole tapana tuoda esiin geneettiseen perimään – saati rotukuntoisuuteen – liittyviä näkökantoja. Pesola näyttää edustavan nykyään jo kuollutta aatesuuntausta. Kirjoituksen taustoihin perehdyttäessä löytyy kuitenkin jotain tuttua, nimittäin ajatus *kansojen välisestä olemassaolon taistelusta*. Sama teema on läsnä myös nykypäivän koulutuspoliittisessa keskustelussa, mikä jää usein huomaamatta. Käytetäänhän ilmaisun 'olemassaolon taistelu' sijasta sen eufemistista varianttia 'kansainvälinen kilpailukyky'.

Kyse on historiallisesta jatkumosta. Suomessa on aina 1700-luvulta lähtien tähdennetty, että juuri kasvatukselliset toimenpiteet ovat tehokkain tapa lisätä kansakunnan voimaa. Aikaa myöten muotoutuivat kaksi selviytymisstrategiaa, joissa kasvatuksen maailma hahmottui kovasti erilaisena. Käytännön toimenpide-ehdotuksiksi muutettuina ne näyttivät asettuvan peräti vastatusten.

Historiallisesti varhaisempaan voidaan pitää 1800-luvun puolivälin tietämällä kehkeytynyttä *yhteistoiminnallisuuden strategiaa*. Tämä kyseenalaisti perinteisten, perhettä ja naisen asemaa koskevien käsitysten oikeellisuuden. Aiemmin oli totuttu ajattelemaan, että perhe muodosti oman talousyksikkönsä, jossa varainhankinta kuului miehelle, kun taas kotitalouden hoito kuului vaimon tehtäviin. Tähän työnjaolliseen tosiseikkaan vedoten väitettiin, että kasvatuksen ja etenkin koulutuksen oli eriydyttävä sukupuolen mukaan. Tyttöjä ja poikia oli valmennettava täyttämään omat erityiset yhteiskunnalliset velvoitteensa.² Näin ajateltuna kansakunnan olemassaolo vaati äitien pysymistä kotona.

Autonomian ajan loppupuolella kiihtynyt yhteiskunnallinen muutos kyseenalaisti sukupuolten väliselle työnjaolle rakentuvan perhekäsityksen. Nainen joutui yhä useammin kantamaan vastuun perheensä eläuksesta, joten miehen ja naisen välistä eriarvoisuutta ei voinut enää perustella vetoamalla perheen parhaaseen. Pikemminkin päinvastoin: jos perheen asemaa kerran haluttiin suojella, silloin naiselle oli suotava yhtäläinen mahdollisuus toimia pesueensa elättäjänä. Pesolan ehdotus naisten sulkemisesta pois korkeampaa koulutusta vaativista ammateista on ristiriidassa tämän periaatteen kanssa. Eikä tämä ristiriita jää ainoaksi.

---

¹ Artikkelin on aiemmin julkaistu teoksessa Minna Vuorio-Lehti ja Marjo Nieminen (toim.) 2003. Kasvatustieteen historia nyt: Makro- ja mikrotutkimuksesta marginaalisuuden, sukupuolen ja tilan analyysiin. Suomen kasvatustieteellisen seuran Kasvatustieteen tutkimuksia – Research in Educational Sciences 14, 129–150. Alkuperäinen artikkeli oli laadittu Alli Paasikiven säätiön myöntämän apurahan turvin, se oli osa laajempaa "Kasvatus ja demokratia" -tutkimushanketta.

² Granfelt 1877, 194–201; Mantere 1899, 417–422; Böök 1914, 555.

Yhteistoiminnallisuudelle rakentuvan selviytymisstrategian mukaan elinvoiman ehtona oli kansakunnan yhtenäisyys ja yhteistyökyky. Yleisen äänioikeuden, sosiaaliturvan uudistamisen ja koulutustarjonnan ulottamisen kaikkia kansanosia koskevaksi – siis demokratian laajenemisen – uskottiin lisäävän yhteenkuuluvuuden tunnetta. Demokratiassa kansalaisilla on yhtäläinen oikeus osallistua yhteiseen päätöksentekoon. Silloin heillä on oltava yhdenvertainen oikeus hankkia itselleen päätöksenteon edellyttämiä tietoja ja taitoja.

Kirjoituksen julkistamisen aikoihin Suomi oli ehtinyt olla tasavalta jo parinkymmenen vuoden ajan ja yleinen äänioikeus oli ollut voimassa jo runsaat kolmekymmentä vuotta. Sopiikin kysyä, miten Pesola ylipäättään rohkeni esittää naisten jättämistä vaille korkeampaa koulutusta? Vastaus on yksinkertainen: *Pesola edusti selviytymisstrategiaa, jossa yhdenvertaisuuden sijasta korostettiin ihmisten eriarvoisuutta*. Tämän ajatussuuntauksen mukaan valtiollinen olemassaolo perustui ei yhteistoiminnalle vaan erityislahjakkaiden ihmisten yksilösuorituksille.

Yksilöllisiä erityispiirteitä korostava suuntaus joutui monin paikoin vastatusten kansallista yhtenäisyyttä korostavan suuntauksen kanssa. Tässä artikkelissa esitellään ensiksi mainittuun liittyviä näkökantoja painopisteenään 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alkupuolella käyty rotubiologinen keskustelu. Päälähteinä käytetään artikkeleita, jotka on poimittu viidestä Suomessa julkaistusta aikakauslehdestä. Koska kyseiset julkaisut edustavat lähinnä suomalaiskansallista suuntausta, niiden perusteella ei voi laatia aukotonta kokokuvaa tuon ajan aatemaailmasta. Tästä syystä tutkimustehtävä on rajattu seuraavasti: tarkoituksena on selvittää rotubiologisesti värittyneen kasvatustieteen taustoja ja vaikutusalaa *niin tarkoin kuin käytettävän lähdeaineiston pohjalta suinkin on mahdollista*. Lähestymistavaltaan tutkimus kuuluu siten lähinnä mikrohistorian alaan.³

Kansakunnan elinkelpoisuus: väkiluvusta rotukuntoisuuteen

Varhaismuodossaan kansakunnan elinkelpoisuus nähtiin pelkästään kvantitatiivisena kysymyksenä. Käsityksen todenperäisyyttä oli vaikea kiistää, sillä "kansan säilyminen ja kehittyminen vaatii lasten syntymistä ja kasvamista".⁴ Aina 1700-luvulle saakka oli pidetty selviönä, ettei valtiossa ole muuta voimaa kuin hallitsijan voima, joka taas oli suoraan verrannollinen esivallan palveluksessa olevien käsiparien lukumäärään. Siksi oli esivallan intressien mukaista edistää lapsiluvun lisäämistä. 1800-luvulle tultaessa tilanne muuttui kuitenkin ratkaisevasti. Oli syntynyt kansantaloutta kalvava köyhälistöongelma, jonka yhteydessä alettiin puhua liikaväestöstä. Ihmismäärän lisäys ei siis vielä itsessään voimistanut kansakuntaa. Siksi pidettiin tärkeänä ryhtyä korostamaan kvantiteetin sijasta väestön kvaliteettia. Tätä näkökantaa voimisti vuosisadan puolivälin tienoilla virinnyt rotuhygieeninen harastus.

---

³ Lähteinä käytetyt kirjoitukset on poimittu seuraavista aikakausjulkaisuista: Kirjallinen Kuukauslehti (1866–1880), Valvoja (1881–1968; v. 1923–43 nimellä Valvoja Aika), Aika (1907–1922) ja Suomalainen Suomi (1916–1968). Tässä tutkimuksessa mediatuotteet nähdään eräänlaisina mikrokosmoksina, joita analysoimalla pyritään hahmottamaan aikakautta luonnehtivia makrotason ilmiöitä.

Mikä on lähdekritiikin osuus tällaisessa tutkimuksessa? Kulttuurisia kerrostumia tutkittaessa tieteellisyyden mittana ei voitane pitää sitä, missä määrin esitetyt ajatukset vastasivat oman aikansa yleistä ajanhenkeä, sillä konkreettisten tapahtumain virrassa aatteet artikuloituvat vain harvoin eksplisiittisesti. Näin ollen kriittinen lähteiden käyttö voi tarkoittaa vain sitä, että *tiedon pätevyysalue* rajataan mahdollisimman tarkoin. Avainkysymyksenä ei siis ole "ajateltiinko näin yleisesti" vaan "miten käyttämässäni lähdekokonaisuudessa tästä asiasta ajateltiin".

⁴ Kannila 1941, 49; Sukselainen 1941, 5; Turunen 1941, 15; Anon. 1941.

Autonomian ajan lopulla ja itsenäisyyden ensimmäisinä vuosikymmeninä eri kansojen tai ihmis-yhteisöjen ominaispiirteistä kirjoitettaessa käytettiin usein sanaa 'rotu'. Termin merkitys vaihteli eri teksteissä. Niinpä kun Yhdysvaltojen talouskehitystä selitettiin sillä, että siirtolaisiksi lähteneet olivat jo perimänsä puolesta toimintahaluisia, rohkeita ja yritteliäitä, saatettiin samalla todeta, että eri kansallisuuksien sekoittuminen oli tuottanut uuden ja tarmokkaamman rodun.⁵ On selvää, että käytettäessä sanaa tässä merkityksessä olisi ollut mahdotonta puhua rodun puhtaudesta.

Mutta termiä käytettiin myös toisessa tarkoituksessa. 1850-luvulla syntyi Ranskassa oppi, jossa hallitsijoiden ja hallittavien, jopa kokonaisten kansojen välisiä eroavuuksia selitettiin rotukohtaisiin erityispiirteisiin vetoamalla. Väitettiin, että oli olemassa erityinen ihmisryhmänsä, arjalainen rotu, joka oli luontojaan yliverinen muihin rotuihin verrattuna. Puhtaimmillaan tämä jalo verenperintö oli löydettävissä germaanisilta kansoilta, jotka olivat siten omiaan hallitsemaan orjarotuja. Suuntaukseen sisältyi myös ajatus rodun huonontumisesta. Väitettiin, että jos länsimainen rotu risteytyi alemmaa rotua olevan kanssa, sekamuoto jäi näiden kahden välille. Siksi rodun puhtautta ja elinvoimaa oli tarkoin vaalittava.⁶

Tämä gobineaulainen rotuteoria sai kannattajia useissa Euroopan maissa. Suomenkielinen sivistyneistö ei kuitenkaan voinut sitä hyväksyä. Oli näet niin, että suomalaisten – ruotsinkielistä väestönosaa lukuun ottamatta – katsottiin kuuluvan vähäarvoiseen rotuun, joko mongoleihin tai turaneihin. Ei siis ihme, ettei hierarkisoivaa ja veren puhtautta korostavaa rotuoppia kannatettu suomen kielen asemaa ajavissa julkaisuissa.

Mutta vaikka rotupuhtauden problematiikkaan suhtauduttiin vähintäänkin epäilevästi, kansallisen elinvoiman rappeutumisen uhkaa pidettiin sitäkin todellisempänä. Niinpä yhteiskuntaa alettiin tarkastella "biologisen kansanlaadun" näkökulmasta. Kansakunnan olemassaolon kannalta keskeiseksi tekijöiksi kohotettiin väestön terveydellinen kuntoisuus ja sivistyksellinen lahjakkuus, "johon viimeksi mainittuun silloin on luettava myös älynvoimat ja moraaliset taipumukset". Väestön kvalitettiin katsottiin juontuvan osin yksilöllisistä elämänvaiheista, osin taas perinnöllisistä seikoista. Lähökohtana oli näkemys, että valtion pysyvyys ja kohtalo riippui kansan biologisesta laadusta, sen rotukuntoisuudesta.⁷ Kansan elinkelpoisuutta voitiin edistää rotuhygienian keinoin, joihin sisältyivät myös kasvatukselliset ja terveydenhoidolliset toimenpiteet.

Päälähteinä käytetyissä kansallismielisissä julkaisuissa rotubiologialla tai -hygienialla tarkoitettiin ylipäätään kaikkia tutkimus- ja kehittämistoimia, joilla pyrittiin vaalimaan kansan rotukuntoisuutta ja siten sen elinkelpoisuutta. Esimerkiksi terveellisiin elämäntapoihin ohjaaminen, tehostuva sairaanhoito ja yleisen hygienian parantaminen olivat käyttökelpoisia työkaluja yritettäessä kohentaa kansalaisten biologista laatua⁸. Mutta tässä ei ollut vielä kyllin. Jotkut vaativat, että ulkoisten seikkojen lisäksi oli oltava valmiita puuttumaan myös kansakunnan sisäisiin laatutekijöihin. Kansalaisten perintöainesta oli ryhdyttävä tietoisin toimenpitein vaalimaan. Tämän katsottiin edellyttävän

---

⁵ Nordensvan 1913, 391–392.

⁶ Vuorinen 1913; Lyytinen 1919, 442–443. Ensimmäisenä arjalaisen rodun ylemmyydestä kirjoitti ranskalainen aatelismies de Gobineau vv. 1853–55 ilmestyneessä teoksessaan (Grotenfelt 1906, 99–101; Suolahti 1907, 442–443; ks. myös Virtanen 1985; Isaksson & Jokisalo 1998, 113–125). Arvottavan rotuopin epä-älyllisyyttä ilmentää natsien pääideologi Alfred Rosenberg, jonka mukaan arjalaiset polveutuivat mereen uponneen Atlantiksen henkiin jääneistä asukkaista (Timonen 1933; ks. myös Isaksson & Jokisalo 1998, 195–202).

⁷ Levander 1913; Eskola 1936, 83; Kajava K. 1938, 337–339; Pihkala 1944.

⁸ Laitinen 1902, 610–611.

biologista yhteiskuntasuunnittelua, mihin tähtäsi myös Pesola kirjoituksessaan. Viime kädessä kyse oli valikoinnista, hyvä oli erotettava huonosta.

Älyjen valinnasta luonnolliseen valintaan

Valikoinnin periaate oli tunnettu jo vuosisatojen ajan. Kristillisessä perinteessä yksilöiden väliset henkisten ja ruumiillisten kykyjen väliset eroavuudet oli totuttu selittämään Luojan salatusta suunnitelmasta juontuviksi. Vain rajaton viisaus saattoi tietää, miksi yhdellä oli ristinään vamma ja toisella taas jokin erityiskyky. Huonoina pidettyjä piirteitä voitiin pitää synnin palkkana, hyvinä pidettyjä ominaisuuksia taas jotain salattua tarkoitusta palvelevana armolahjana. Yksilöiden erityiskyvyt olivat siten synnynnäisiä, mutta eivät biologisesti periytyviä. Ne olivat lahjoja.

Lahjat jakautuivat epätasaisesti. Siksi oli jo ruotsinvallan aikana painotettu älyjen valinnan merkitystä. Kansakunnan edun kannalta pidettiin suotavana, että kustakin ikäluokasta voitaisiin valikoida valtion ja kirkon palvelukseen sen lahjakkain osa. Näin voitaisiin alamaisille myönnettyt henkiset voimavarat hyödyntää mahdollisimman tehokkaasti. Tätä tehtävää palveli myös säätykierto. Yksilön koulutus- ja ammattiuran oli määräydyttävä ei hänen syntyperänsä vaan henkilökohtaisten sielun- ja henkisten kykyjensä perusteella. Siksi säätykiertoa – kohoamista ylempiin säätyihin tai vajoamista alempaan säätyyn – pidettiin ei vain luonnollisena vaan jopa suotavana asiantilana.⁹

Kristinuskon mukaan ihminen ei voinut tuntea kaikkietävän olennon salattuja suunnitelmia. Tästä seuraa, että ihmissilmin katsottuna lahjakkuus näytti jakautuvan sattumanvaraisesti yksilöiden kesken. Siksi älyjen etsintä täytyi ulottaa kaikkia kansanosia koskevaksi. Kansanopetusta tehostettaessa haluttiinkin paitsi kohottaa kansan yleistä sivistystasoa myös tarjota koulutusväylä rahvaan parista nouseville kyvyille. Samasta syystä ehdotettiin, että kansakoulusta oli tehtävä pohjakoulu, joka kaikkien olisi suoritettava ennen korkeampiin opintoihin siirtymistä.

Perinnöllisyystieteen läpimurto 1800-luvun loppupuolella kyseenalaisti kristilliseen traditioon tukeutuneet lahjakkuutta koskevat käsitykset. Tuolloin heräsi ajatus, että älyllinen kyvykkyysskin voisi kuulua yksilön periytyviin erityispiirteisiin¹⁰. Tämä ajatus tarjosi kokonaan uuden näkökulman kansakunnan voimistamista koskevaan keskusteluun. Siinä missä kansanvalistuksen aate uskoi, että olemassaolon taistelusta selviytyminen edellytti kasvatusta ja ennen kaikkea itsekasvatusta, siinä polveutumisoppi tarjosi ongelmaan biologis-lääketieteellisen ratkaisunsa. Olihan niin, että jos ihmisten henkiset ominaisuudet olivat periytyviä, silloin kasvatuksen ja opetuksen jalostava vaikutus jäisi väistämättä rajalliseksi. Vaikka hyvinä pidettyjä periytyviä taipumuksia voitaisiinkin kehittää ja huonoja taipumuksia harjoitusten avulla tukahduttaa, kokonaan puuttuvia taipumuksia ei kuitenkaan voitaisi millään tapaa korvata.¹¹ Näin ajateltuna koko ikäluokan kouluttaminen oli varsin tehoton keino yrittäessä kohottaa kansakunnan elinvoimaisuutta ja kilpailukykyä. Miten siis pitäisi toimia? Nyt kasvatustieteeseen tulee uusi elementti: oppi luonnollisesta valinnasta.

⁹ Meurman 1875, 3; Heikkinen 1918, 206; Kivialho 1921, 176. Säätykierron periaate ei tietenkään sopinut aatelistolle, joka puolusti verenperintöön perustuvia erioikeuksiaan.

¹⁰ Vielä vuonna 1947 todettiin, että "biologisten lakien vaikutuksesta, joita me emme pysty säätelemään, syntyy joukko sielullisessa suhteessa poikkeavia yksilöitä". Kirjoituksessa esitellään mm. kymmenkohtainen luokittelu psykopaateista, joihin ajatteleva lukija voi vaivatta sijoittaa koko tuttavakuntansa. (ks. Kalpa 1946.)

¹¹ Pirilä 1909, 226–228; Ahonen 1937.

Luontaisen kehityksen alkuitu on löydettävissä 1700-luvun taloudellisen liberalismien aatteesta, jossa korostettiin, ettei esivalta saisi asettaa keinotekoisia esteitä elinkeinojen harjoittamiselle. Ihmisen väitettiin toimivan tehokkaimmin ja tuottoisammin, kun hän koetti edistää omaa etuaan. Jos tämän alkuvoiman sallittiin vaikuttaa vapaasti, yksittäinen eduntavoittelu lisäisi välillisesti kaikkien hyvinvointia ja koko yhteiskunta vaurastuisi¹². Näin tapahtui itsestään, kunhan ihminen vain malttaisi olla puuttumatta asioiden luonnolliseen kulkuun.

Äärimmilleen vietyä tämä vapaan kilpailun oppi pakotti hyväksymään räikeimmätkin sosiaaliset eriarvoisuuden muodot. Samaa edellytti myös Herbert Spencerin muotoilema iskulause 'survival of the fittest', parhaiden selviytyminen, jonka varaan rakentui 1800-luvun loppupuoliskolla suosioon noussut erityinen yhteiskuntateoria. Tämän mukaan ihmisyyteen kehittyemisellä oli oma luonnollinen kulkunsa, jota esivallan ei pitänyt keinotekoisesti yrittää kahlita saati ohjailla.¹³ Ihmisten kesken käytiin jatkuvaa kamppailua olemassaolosta, jolloin lahjakkaammat väistämättä pystyivät kokoamaan itselleen enemmän etuuksia kuin lahjattomammat lajitoverinsa. Parhaiden tuli menestyä ja heikompien oli annettava sortua.

Luonnollisen valinnan periaate voitiin ulottaa myös ihmisryhmien välisiin suhteisiin. Tällöin kokonaisten kansojen menestys olemassaolon taistelussa pyrittiin selittämään ainakin osittain perinnöllisten tekijöiden avulla. Näin ajateltuna tietyn valtion ylivalta ei perustunutkaan enää siihen, että se oli sivistyksellisesti muihin nähden ylivoimainen tai peräti 'valittu kansa'. Riitti, kun todettiin, että voittajavaltion kansalaiset olivat perimäinekseltään keskimäärin lahjakkaampia kuin kilpakumppaninsa. Kansainvälisten voimasuhteiden heilahtelut voitiin näin kokonaisuudessaan kuvata biologisin termein. Väitettiin jopa, että luonnonlain vääjämättömyydellä terveet ja elinvoimaiset rodut olivat aikanaan syrjäyttävä rappeutuneet eli degeneroituneet rodut¹⁴.

1800-luvun loppuvuosina suosiotaan lisännyt kykyjen periytymisen oppi merkitsi vedenjakajaa suomalaissivistyneistön yhteiskunnallisessa ajattelussa. Kansallisuusaatteen kannattajat olivat pitäneet kansakunnan yhtenäisyyttä välttämättömänä elossasäilymisen ehtona. Eriarvoistuminen nähtiin uhkana, joka riitaisuuksia lietsoessaan hajotti käytettävissä olevia voimavaroja. Lahjakkuuden käsitäminen periytyväksi ominaispiirteeksi muutti tilanteen kokonaan toisenlaiseksi. Enää eriarvoisuutta ei tarvinnut pitää yhteiskunnallisena epäkohtana, sillä olihan kyse puhtaasti biologisesta tosiseikasta. Tämä ajatuslinja voitiin viedä aina äärimmäisyyksiinsä saakka. Esimerkiksi kouluopetuksen osalta saatettiin väittää, että kansakunnan sivistämisen sijasta koulun päätehtävänä oli kasvattaa ikäluokan parhaimmistosta johtajia ja heikoimmista massaihmisistä ruumiillisen työn tekijöitä.¹⁵

Kykyjen periytyvyyteen uskovan katsantokannan mukaan erilaisuuteen ei kasvettu, siihen synnyttiin. Näin ollen kansakunnan elinvoiman voitiin katsoa riippuvan arvokkaana pidetyn perimäineksen suhteellisesta osuudesta ja sen lisääntymiskyvystä. Kyse oli siis ensisijassa biologisesta

---

¹² Rein 1878, 169–75; Forsman 1923, 344–345.

¹³ Tähän ajattelutapaan viittaa nälkävuonna esitetty väite, että "kaikki waiwaishoito on jo peri-ajatukseksensa epäkohta ja wääryys" (Meurman 1867, 210 ja Meurman 1868). Manchesterilaisesta liberalismista ks. myös Koskinen 1874, 2–9 ja 91–94; Rein 1878; Castrén 1904, 504–505 ja 729–732.

¹⁴ Warén 1905, 25–27; Tuomikoski 1907, 282. Tätä käsitystä kritisoi rauhanaatetta käsittelevässä kirjoituksessaan Rein 1911, 648–649. Luonnonvalintaan perustuvasta valtiotieteestä ks. Kaikkonen 1985, 25–35; Isaksson & Jokisalo 1998, 170–178.

¹⁵ Ajatuksen esittää englantilaisen kokeilukoulun johtaja (Rantaniemi 1910, 274–276). Samaan tapaan toteaa Eino Kaila: "korkein intellektuaalinen ja esteettinen kulttuuri välttämättä on vain suhteellisesti harvojen, eräänlaisen yläluokan asia." (Kaila 1925, 190).

asiantilasta. Kulttuuriset tekijät, kuten sivistämispyrinnöt, saattoivat vain joko edistää tai haitata luonnollisen valinnan toteutumista. Jälkimmäisessä tapauksessa vaarantui koko kansakunnan (rodun) olemassaolo – tai niin ainakin uskottiin.

Valintaa vääristävä kulttuuri

1900-luvun alkupuolella luonnollisen valinnan opista kehittyi vallitsevia kulttuurikäytänteitä ja erilaisia ajan ilmiöitä yhä näkyvämmiin kritisoiva rotuhygieeninen liike. Sen piirissä pidettiin kiistattona, että kansakunnan biologisen laadun vaaliminen edellytti yhteiskunnan taholta erityistoimia. Näyttääkin siltä, että suuntauksen kannattajat halusivat imitoida luonnonmukaista kehitystä, simuloida sitä sivistisyhteiskunnan käytänteissä.

Toiminnan suuntaajaksi kohosi moraalinen sijasta luontainen tarkoituksenmukaisuus. Esimerkiksi vapaan rakkauden oppi tai prostituutio voitiin tuomita luonnonvastaisena, sillä seksuaalinen vapaa-mielisyys edisti sukupuolitautilien leviämistä heikentäen näin kansakunnan yleistä elinvoimaa. Kulttuurinen kehitys ei saanut muuttaa elinympäristöä epäterveeseen suuntaan. Jotkut halusivat mennä vielä pidemmälle. Väitettiin, että sivistisyhteiskunta uhkasi toimillaan häiritä itse luonnonvalinnan mekanismien toimintaa. Inhimillisyyden nimissä toteutetut järjestelyt olivat johtaneet siihen, että sellaiset ihmiset, jotka aiemmin olisivat mitä todennäköisemmin menehtyneet, pystyivät erityisavun turvin jatkamaan elämäänsä ja jopa sukuaan. Lääkintätaidon, sosiaalityön ja ylipäätään kaikenlaisen aliarvoisten ihmisten huysäyksen pelättiin rappeuttavan kansakunnan elinvoimaa.¹⁶

Yhteiskunnallisia käytänteitä kritisoidessaan rotuhygieeninen liike etsi taustatukea luonnontieteiltä ja ennen kaikkea kehitysopista. Darwin oli esittänyt, että olemassaolon taistelussa terveellä yksilöllä oli suurempi mahdollisuus säilyä hengissä ja siten jatkaa sukuaan kuin sairaalloisella. Seurauksena oli sukupolvesta toiseen jatkuva parhaiden yksilöiden suosiminen ja aliarvoisten karsiutuminen. Luonnollinen valinta ylläpiti siten lajin tai rodun terveyttä, täyskuntoisuutta ja elinvoimaa. Samalla se esti huonontumista ja rappeutumista. Rotukuntoisuudesta huolta kantavat väittivät, että näin tapahtui kyllä luonnossa mutta ei enää ihmisten parissa.

Rotubiologioiden mielestä ihmisen itsensä luomat kulttuuriset käytänteet olivat vääristäneet asioiden luontaista kulkua. Esimerkiksi naisten lisääntyneen kouluttautumisen pelättiin heikentävän kansakunnan elinvoimaa. 1800-luvun lopulla tästä kannettiin laajemminkin huolta. Väitettiin, että opiskelu horjutti nuorten naisten terveydentilaa. Älynlahjoiltaan heikompina kuin miehet he joutuivat pinnistelemaan kykyjensä ääri rajoilla ja näin uuvuttivat itsensä niin henkensä kuin ruumiinsakin osalta. Tällä tavoin opintoja ihannoiva aika vieraannutti naiset luontaisesta minästä ja ajoi heidän terveytensä tarviolle.¹⁷ Rotuhygienian näkökulmasta katsottuna tämä yksilöön kohdistuva haitta jäi kuitenkin merkitykseltään toisarvoiseksi. Paljon parempana pidettiin sitä, että naisten opiskeluhalu koitui kansakunnan perintöainekselle vahingoksi. Naissukupuolen parhaimmiston, joka älynlahjojensa puolesta jaksoi ja kykeni etenemään opillisella urallaan, väitettiin lisääntyvän aivan liian tehottomasti. Juuri tätä näkökantaa edustaa Pesolankin kirjoitus.¹⁸

¹⁶ Warén 1905, 25–26; Tuomikoski 1907; Levander 1913; Kajava Y. 1915, 45; Rinne 1931; Pesola 1942, 216–219; Erkkilä 1944, 381; Pihkala 1944, 516; Pesola 1949; Suomalainen 1958.

¹⁷ Rein 1883, 673–674; Elfving 1917, vrt. Johnsson 1886, 52–60.

¹⁸ Pesola 1939b. Samantapaisia ajatuksia löytyy viitisen vuotta aiemmin julkaistusta Erik Ahlmanin artikkelista, joskin

Nyt kyse ei ollut enää sellaisesta elinympäristöön liittyvästä ja terveyttä heikentävästä tekijästä, joka voitaisiin mm. hygienian ja ylipäättään terveyskasvatuksen avulla lieventää tai jopa kokonaan poistaa. Kulttuurisista käytänteistä aiheutunut luonnollisen valintaprosessin vääristyminen edellytti toisenlaisia toimenpiteitä. Oli pidettävä huolta, etteivät erilaiset muoti-ilmiöt ja perinnäistavat loisi esteitä edullisten piirteiden periytymiselle. Tällaista aktiivista asioihin puuttumista pidettiin välttämättömänä, sillä joissakin tapauksissa ihmiset näyttivät toimivan tietien tahtoen vastoin luonnollisen valinnan periaatteita. Moderni sodankäynti oli tästä oivallinen esimerkki. Vanhaan aikaan mieskohtainen käsikämmä oli taannut, että taistelukentällä jäivät henkiin vain vahvimmat ja taitavimmat soturit. Taktinen ja sotatekninen kehitys muutti kuitenkin valintatilanteen tyystin toisenlaiseksi. Viimeistään vuosien 1914–18 suursota teki selväksi, että yksittäisen sotilaan hengissä säilyminen riippui enemmän sattumasta kuin mieskohtaisesta kuntoisuudesta. Siten voitollinenkaan sota ei enää toiminnut kansakuntaa voimistavana valintatekijänä, pikemminkin päinvastoin. Yleinen asevelvollisuus lääkärintarkastuksineen antoi tukensa juuri heikoimman perintöaineksen lisääntymiselle. Terveet ja sopuisuhtaiset joutuivat rintamapalvelukseen, kun taas tarkastuksessa hylätyt saivat jäädä koteihinsa. Toisin kuin luonnossa, ruumiillisen tai henkisen kunnon puutteet edesauttoivat hengissä säilymistä. Myös sotatekniikka esti luonnollisen valinnan toteutumista, sillä aseistukseltaan ylivoimainen armeija pystyi hyvin nujertamaan itseään terveemmän ja jopa mieslukuisamman sotajoukon.¹⁹

Sota ja naisten kouluttautuminen eivät olleet ainoita ihmiskeksintöjä, joiden uskottiin heikentävän kansakunnan biologista laatua. Joidenkin kulttuuristen käytänteiden katsottiin vahingoittavan vain yksilöllistä terveydentilaa, kuten alkoholismi, sukupuolitaudit tai kiihtyvä muuttoliike maalta siveellisesti ja terveydellisesti rappeuttavaan kaupunkiympäristöön. Joidenkin rotuhygieenikkojen mielestä seurauksiltaan vakavampia olivat sellaiset kulttuurin vinoumat, jotka heikensivät kansakunnan yhteistä perintöainesta. Näihin luettiin kuuluvaksi muun muassa maastamuutto, ihmisten haluttomuus avioitua ja saada lapsia, luonnollisten vaistojen (sukuvietti, synnyttämisen- ja imettämishalu) heikkeneminen, taloudellisesta järjestelmästä aiheutuva naisten naimattomuus sekä "perinnäistautisten, sielullisesti ja ruumiillisesti sairaiden, vaivaisten, rappeutuneiden tai siveellisesti huonotaipumuksisten yksilöiden liian rajaton vapaus suvun jatkamiseen".²⁰

Kansakunnan biologista laatua heikentävien ihmiskeksintöjen lista on pitkä ja lähes kaikkia elämänsaloja koskettava. Käytännössä kaikkia yhteiskunnallisia kysymyksiä voitiin tarkastella myös rotubiologian näkökulmasta. Näyttääkin siltä, että 1900-luvun alkupuolella syntyi oma yhteiskuntakäsityksensä, jossa toimenpidesuosittelusten perustana ei ollut etiikka vaan luonnontieteelliseen tietämykseen tukeutuva kalkyloiva järki. Koska kyse oli kansakunnan olemassaolosta – näinhän suuntauksen edustajat vakaasti uskoivat – silloin perinnäiset arvot eivät enää voineet kelvata toiminnan lähtökohdaksi. Luonnonmukaisuuden ja terveyden maksiimit oli asetettava aina konventionaalisten moraalisääntöjen yläpuolelle.

Koska käytännön esimerkein voitiin osoittaa, ettei hyvä ja terve perintöaines välttämättä enää siirtynytäkään tuleviin sukupolviin, on luonnollista, että jotkut alkoivat pohtia käytännön ratkaisuja vallitsevan tilanteen korjaamiseksi. Rotuhygieniä muutti eugeniikaksi, rodun jalostamiseksi.

Ahlman pidättäytyi esittämästä varsinaisia toimenpide-ehdotuksia (ks. Ahlman 1934).

¹⁹ Lyytinen 1917, 89–92; Lyytinen 1919, 438; Pesola 1939a; Pesola 1946, 212.

²⁰ Lista on peräisin tekstistä Levander 1913, 257; ks. myös Vuorinen 1913; Kaila E. 1917, 386; Pesola 1942.

Rodunjalostus

Eugeniikan tarkoituksena oli edistää hyvien ominaisuuksien periytymistä ja hillitä keuhkojen kansanosien lisääntymistä.²¹ Rodunjalostus tukeutui kahteen pääideaan. Ensinnäkin uskottiin, että inhimilliset kyvyt olivat suuressa määrin periytyviä. Toiseksi katsottiin, että luonnontilassa olemassaolon taistelu huolehti parhaan perintöaineksen valikoitumisesta; puhuttiin "elämän laista", joka vaati, ettei luonnollisen valinnan mekanismeihin puututtaisi. Ihmisyhteisössä näin oli kuitenkin ehtinyt jo tapahtua. Siksi kansallisen – tai rodullisen – elinvoiman vahvistaminen ei voinut tukeutua vain sivistäviin toimenpiteisiin, sillä olivathan juuri sivistyksen parhaina saavutuksina pidetyt kulttuuriset käytännöt eniten syypäitä perintöaineksen huononemiseen. Sen lisäksi oli ryhdyttävä manipuloimaan kansalaisten perimää. Kansaa oli kirjaimellisesti jalostettava, tai paremminkin: kansan oli itse tahdottava jalostua. Tämän katsottiin edellyttävän myös sivistyslaitoksilta uudenlaista ajattelua. Valistustoimin ihmiset oli saatava ymmärtämään, että hyvien rotuominaisuuksien vaalinta oli jokaisen kansalaisen velvollisuus. Erityisesti oli pidettävä huolta siitä, ettei kelvoton perintöaines pääsisi valtoimeen lisääntymään ja siten rappeuttamaan kansakunnan elinvoimaa.²²

Rodunjalostuksellisten toimenpiteiden tärkeyttä perusteltiin tieteellisin argumentein. Esikuva löytyi kuitenkin jokseenkin kummalliselta suunnalta. 1900-luvun alkupuolella perimän tutkimisessa löytyy nimittäin kaksi päälinjaa. Yhtäällä oli perustutkimus, jossa mielenkiinto keskittyi itse periytymismekanismien selvittämiseen ja yksilökehitystä koskevien säännönmukaisuuksien tutkimiseen. Päälähteinä käytetyissä aikakauslehdissä julkaistiin tähän liittyen useita artikkeleita, joissa ei kuitenkaan sanallakaan viitattu perinnöllisyystutkimuksen mahdollisiin yhteiskuntapoliittisiin seuraantoihin. Näyttääkin siltä, että rotubiologisen harrastuksen kasvualustana oli – antropologian ja lääketieteen ohella – maatalouden piirissä harjoitettu käytännöllinen perinnöllisyystutkimus. Olihan tunnettua, että tietoisesti valikoimalla voitiin tuottaa yhä parempia viljalajikkeita ja kotieläinkantoja. Tämä jalostusoppi tukeutui Mendelin tekemiin risteytyskokeisiin, joiden perusteella vanhempien ominaispiirteet periytyivät tiettyjen matemaattisten sääntöjen mukaisesti jälkeläisille. Jalostustyön tuotoksista oli totuttu puhumaan joko lajikkeina tai rotuina. Yhdistettäessä maataloustieteellinen jalostusoppi ihmisrodun käsitteeseen päästäänkin jo varsin lähelle rotuhygienian ja eugeniikan ideoita.²³

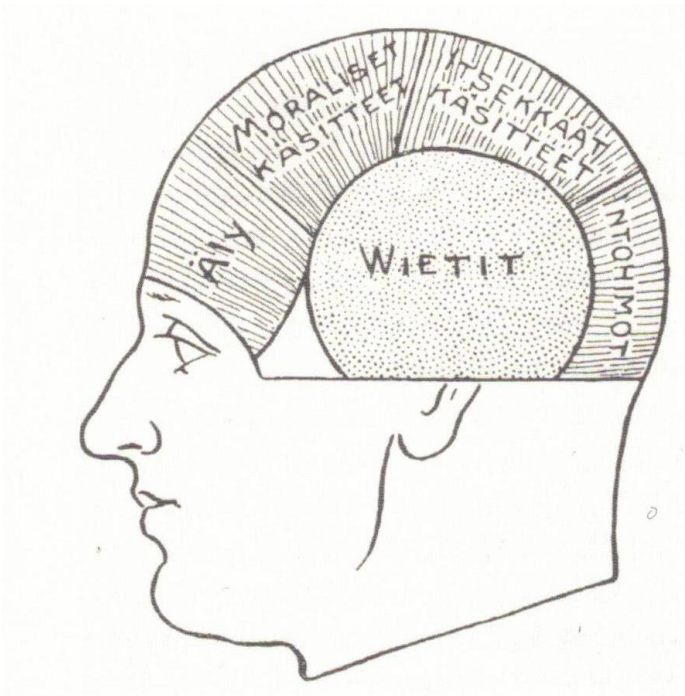
Rotukuntoisuuden puolestapuhujat mieluusti korostivat, että Suomen kaltaiselle pienelle maalle oli erityisen tärkeää vaalia perimäaineksensa laatua. Ei siis ihme, että pian itsenäistymisen jälkeen ehdotettiin laajamittaisten sukututkimusten käynnistämistä. Tavoitteena oli kartoittaa jalostettava raaka-aine, ennen kaikkea ruumiilliset ja henkiset vajavuudet, jotta kootun tiedon avulla voitaisiin ryhtyä tarvittaviin eugeenisiin toimenpiteisiin.²⁴ Ja mitä nuo toimenpiteet sitten olisivat?

²¹ Levander 1913, 259; Linnankoski 1916, 114; Kaila E. 1917; Pihkala 1944. Rodunjalostuksen yhtenä työkaluna pidettiin nimenomaan kasvatusta. Ihmiset oli saatava ymmärtämään, miten tärkeää hyvän perintöaineksen vaaliminen ja kelvottomien perintötekijöiden karsiminen oli kansakunnan elinvoimalle. (Hietala 1985.)

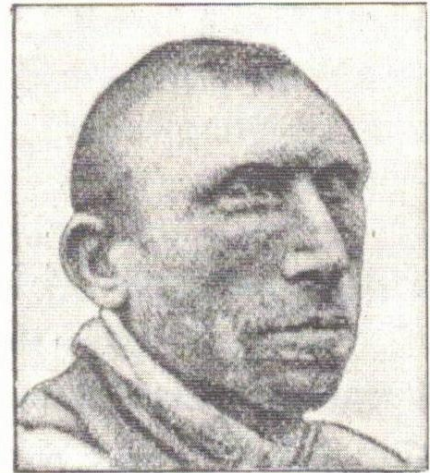
²² Vuorinen 1913, 435–436; Terho 1944; Pesola 1947, 52–53.

²³ Teräsvuori 1916, 7; Hildén 1921; Eskola 1936, 83–84; Pesola 1939a; Pesola 1942; Pesola 1947, 51–53. Rotuhygienian eri virtauksista ks. Isaksson & Jokisalo 1998, 181–185; Mattila 1999, 13–18 (etenkin sivun 16 kuvio). Todettakoon, että Vilho A. Pesola oli T. Terhon tapaan maataloustieteilijä. Maantieteilijä Kaarlo Hildénin kiinnostus rotukysymystä kohtaan johtunee hänen antropologisista harrastuksistaan. S. Erkkilä oli lääkäri ja K.M. Levander eläintieteilijä.

²⁴ Teräsvuori 1918, 237–239; sukututkimusta pidettiin kaksostutkimuksen ohella tärkeimpinä keinoina selvittää ominaisuuksien periytyvyyttä (ks. Pesola 1947).

AIVOSÄIKEIDEN SUUNNAT. SÄIKEET SÄTEILEVÄT KESKUSTASTA REUNOJA KOHTI

PAHAN NÄKÖINEN PÄÄ.

Sikopaimen, joka teki ryöstömurhan. Pään muoto osottaa heikkomielisyyttä ja voimakkaita eläimellisiä taipumuksia. Verrattakoon tätä älykkäihin ja siveellisiin tyyppeihin.

TAPPELUPUKARI.

Huom. Ohimoseutujen verraten suuri laajuus älykkäihin ja siveellisiin tyyppihin verraten.

Rotuopissa ja eugeniikassa inhimillisiä kykyjä käsiteltiin kernaasti mitattavina ominaisuuksina. Nämä kuvat liittyvät kvantifioivan kykytutkimuksen 1700-luvun lopulla alkunsa saaneeseen haaraan, jossa yksilön henkistä kapasiteettia arvioitiin pelkän kallonmuodon perusteella. Kuvat: G. Melander, toim. 1909. *Luonto tieteen valossa, nide II. Porvoo: Werner Söderström osakeyhtiö.*

Hyvän perintöaineksen lisäämiseen tähtääviä toimia on ollut tapana kutsua positiiviseksi eugeeniikaksi. Tällöin oli pyrittävä edesauttamaan kansan parhaimman aineksen avioitumista ja lisääntymistä, mihin myös Pesola kirjoituksessaan tähtää. Joidenkin mielestä tämänkaltaiset toimenpiteet eivät vielä riittäneet. Heidän mukaansa tarvittiin myös negatiivista eugeeniikkaa, jolloin päämääränä oli heikon perintöaineksen kertakaikkinen hävittäminen. Heikentävien ainesten karsiminen saattoi edellyttää hyvinkin kovaotteista asioihin puuttumista, kuten avioitumisen kieltämistä ala-arvoisilta yksilöiltä. Tämän lisäksi voitiin turvautua kirurgisiin toimenpiteisiin²⁵ tai vieläkin karkeampiin keinoihin, kuten teloitettaessa vuonna 1918 naispuolisia punakapinallisia. Kuvaavaa kyllä, muuan kirjoittaja kutsui tuota verilöylyä "suursiivoukseksi", jonka aikana kansakunta teki suuren joukon synnynnäisiä rikollisia pysyväisesti vaarattomiksi²⁶.

Kykyjen periytyvyyden ja luonnonvalinnan oppi yhdistettynä kansallisen olemassaolon kysymykseen johti näin lopputulemaan, joka antoi oikeutuksen epäsuotuisten ainesten eliminoimiselle. Tämä oli kuitenkin jyrkästi ristiriidassa perinteisen moraalikoodin kanssa. Negatiivisen eugeeniikan käyttöönotto edellytti siten muutosta kansalaisten ajattelutavassa. Oli kasvatettava uudella tavalla ajatteleva sukupolvi, jolle inhimilliset arvot olisivat toissijaisia luonnon välttämättömyyksiin verrattuna. Hitlerin Saksassa moraaliuudistus ja uuden yli-ihmisen kasvattaminen eteni pisimmälle, mutta samankaltaisia pyrintöjä harrastettiin kyllä muuallakin. Suomalaisen kasvatustieteen osalta todettakoon, että rotubiologisen mielipidemuokkauksen eri muotoja ei ole vielä tähän päivään mennessä systemaattisesti kartoitettu.

Kehityksen moottori: Valistus vai luonnonvalinta?

1800-luvun jälkipuoliskolla olemassaolon taistelun periaatteesta tuli todellinen muotiaate. Sitä pidettiin elämän perusvoimana, jonka avulla koetettiin kuvata yhtä hyvin lajin sisäistä kuin lajien välistäkin kehitysdynamiikkaa. Sitä sovellettiin myös ihmisyhteisöä koskeviin tarkasteluihin. Suomessa olemassaolon taistelun periaatteesta muovautui kaksi erilaista selviytymisstrategiaa, joiden puhtaat muodot olivat selvästi ristiriidassa keskenään. Yhtäältä katsottiin, että kansakunnan elinvoima riippui sen sisäisestä kiinteydestä; toisaalta väitettiin, että yhteisön vahvuus rakentui laadukkaiden yksilöiden varaan. Suuntausten eroavuus ilmenee myös kasvatukselle annetuissa merkityksissä ja tehtävissä. Katsantokannat voi tiivistää kahteen ideaalityyppiin, nimittäin demokraattis-yhteistoiminnalliseen ja elitistis-eugeeniseen kasvatuskäsitkseen.

Vuosisadan vaihteen kansanvalistuksen aate tähtäsi kansallisen yhtenäisyyden lujittamiseen, minkä tähden siinä korostettiin itsekasvatuksen ideaa. Ihmisten oli kyettävä säilyttämään persoonallinen harkintakykynsä, sillä yksilöiden tietämättömyys, ennakkoluuloisuus, itsekäs oman edun ajaminen, hillitön ruumiin nautintojen tavoittelu ja muotivirtausten ajatukseton seuraaminen estivät tavoittelemasta yhteistä hyvää. Yhteistoiminnallisuutta korostava ajatussuuntaus tahtoi varustautua olemassaolon taisteluun lujittamalla kansakunnan yhteistyökykyä, mikä taas edellytti kansalaisten

---

²⁵ Kaila M. 1940, 270; Pesola 1942, 216; Erkkilä 1944, 383; Terho 1944; Pihkala 1944; Suomalainen 1958, 17.

²⁶ Teräsvuori 1918, 237. Näin ajateltuna kyse ei ollut niinkään etnisestä puhdistuksesta (Siltala 1993, 226) kuin rotuhygieenisestä toimenpiteestä (ks. Paavolainen 1967, 376; Ylikangas 1993, 176, 474 ja 492)

sivistystason kohottamista. Demokraattisen yhteiskuntajärjestyksen uskottiin lisäävän kansakunnan elinkelpoisuutta.

Perinnöllisiä taipumuksia korostava oppi näki tilanteen toisin. Yhdenvertaisuuden sijasta oli korostettava erilaisuutta. Ihmiset syntyivät erilaisiksi, mikä myös selitti ei vain yhteiskunnan sisäistä vaan jopa eri kansojen välistä eriarvoisuutta. Poliittisessa päätöksenteossa oli pidettävä päämääränä luonnollisen kehityksen turvaamista. Siinä missä demokraattis-yhteistoiminnallinen suuntaus korosti ihmisten samanarvoisuutta ja kaikille avoimen koulutuksen merkitystä, siinä elitistiseugeeninen ideologia piti tärkeimpänä keskinäisen kilpailun sallimista ja ankaraa koulutuksellista valikointia. Vastakkain olivat valistus ja luonnonvalinta. Pesolan kirjoitus kuvastaakin lähestymistapaa, jossa demokratian ideaalit saivat väistyä biologisten lainalaisuuksien tieltä.

Viime kädessä eugeenikot joutuivat kuitenkin häviölle. Pääsyy tähän tappioon lienee rodunjalostuksen keskeisten uskomusten — kuten pelko kulttuurin aiheuttamasta degeneraatiosta — epätieteellisyys. Rotuopin väistymiseen vaikutti myös toisen maailmansodan jälkeinen henkisen ilmapiirin jyrkkä muutos. Asiat oli ajateltava uudelleen, ja tämä heijastui myös ihmistutkimuksen peruslinjauksiin. Ihmisryhmien ominaislaatuja kuvattaessa alettiin rotupiirteiden sijaan korostaa kulttuurisia tekijöitä ja puhua etnisistä ryhmistä.²⁷

Kuinka yleistä rotubiologinen ajattelu sitten oli 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alkupuolen Suomessa? Läpikäydyn aineiston ja tutkimuskirjallisuuden perusteella voi väittää, että yksilöominaisuuksiksi redusoitu yhteiskuntateoria tunnettiin hyvin. Vapaalle kilpailulle ja sen äärimuotoa edustavalle rodunjalostuksen aatteelle löytyi myös oma kannattajakuntansa. Näyttää kuitenkin siltä, että he edustivat selvää vähemmistöä. Heitä vastassa oli kansakunnan yhtenäisyyttä ajava sivistyneistö ja myöhemmin myös työväenliike. Tosin itsenäistymisen jälkeisinä vuosikymmeninä perintöaineuksen heikkenemisestä alettiin kantaa huolta myös näissä piireissä.

Eugeeniset harrastukset osoittavat, että jo 1900-luvun alkupuolella suomalaiset tieteentekijät solmivat mielellään kansainvälisiä tutkijakontakteja. Tuohon aikaan rotuhygieenisten kysymysten parissa askaroiminen oli tavattoman suosittua eri puolilla maailmaa ja tematiikan ympärille syntyi myös oma tiedeyhteisönsä.²⁸ Tutkimusta tehtiin kaikissa sivistysmaissa ja aiheen tiimoilta järjestettiin kansainvälisiä konferensseja. Suuntauksen arvostus kuitenkin romahti, kun kansallissosialistien rodunjalostukselliset toimenpiteet tulivat yleiseen tietoon. Tosin päälähteinä käytetyissä aikakauslehdissä viimeisimmät eugeniikkaa myönteisessä mielessä esittelevät kirjoitukset ilmestyivät niinkin myöhään kuin 1950-luvulla.

Natsi-Saksan tuho merkitsi populaarieugeniikan luhistumista. Suuntauksen avainideat näyttävät kuitenkin jättäneen jälkensä joihinkin arkielämän käytänteisiin. Niinpä kun naisten työssäkäyntiä vastustanut J.V. Snellman vetosi siihen tosiseikkaan, etteivät lasten sairaudet noudattaneet virkaäidin

---

²⁷ Kaila M. 1940; Sammalisto 1960, 91; Leikola 1968; Tiainen-Anttila 1994, 107

²⁸ Perimän vaalimista pidettiin kansallisesti tärkeänä tehtävänä, mistä on hyvänä esimerkkinä Tukholmaan vuonna 1921 perustettu rotubiologiseen tutkimukseen keskittynyt tutkimuslaitos, ensimmäinen lajissaan koko maailmassa. Laitoksen tehtävänä oli ottaa selkoa niistä syistä, "jotka vaikuttavat joko edistävästi tai huonontavasti rodun ruumiilliseen ja henkiseen tasoon". Tulosten perusteella oli sitten pyrittävä "hävittämään huonot rotuominaisuudet sekä säilyttämään ja kehittämään hyviä". (Hildén 1921; ks. myös Teräsvuori 1918, 236; Hildén 1927; Hietala 1985, 140–147). Hanke ei jäänyt lajissaan ainoaksi. Myös Suomessa harjoitettiin rotubiologista tutkimusta, tosin sitä varten ei perustettu omaa tutkimuslaitostaan. Suomalaistutkijoilla oli laajat kansainväliset yhteydet ja erityisen läheistä yhteistyötä tehtiin juuri ruotsalaistutkijoiden kanssa.

loma-aikatauluja²⁹, voitiin tähän ongelmaan löytää ratkaisu järjestämällä äideille asianmukaista koti-apua ja päivähoitopalveluja. Voikin väittää, että äitiysloman ja lapsilisien tapaan nämä palvelivat ei vain sosiaalipoliittisia vaan myös väestöpoliittisia ja jopa rotuhygieenisiä tarkoituksia. Saihan lajakkain naissukupuolen osa nyt yhtäläisen mahdollisuuden lisääntyä kuin vähempilahjaiset sisarensa.

1700-luvulta lähtien alati kasvava osa suomalaissivistyneistöä on kannattanut kansakunnan rakentamista yhdenvertaisuuden ja yhteistoiminnan periaatteille. Tätä linjaa vastaan on koko ajan toiminut suuntaus, jossa pyritään osoittamaan, että yhteiskunnassa tavattava faktinen eriarvoisuus on luonnollinen olotila, jota ei pidä tietien tahtoen ryhtyä mestaroimaan. Yhteiskuntateoreettiseksi ja siten koulutuspoliittiseksi ohjelmaksi muutettuna kykyjen periytymisen oppi edusti — ja yhä edelleen edustaa — jälkimmäistä näkökantaa. Tällöin eriarvoisuutta ei perustella syntyperän, lain pyhyiden tai ylivertaisen sivistyneisyyden avulla vaan vetoamalla luonnontieteelliseen tietämykseen. Ensi katsannolta näyttää jopa siltä, että geeniperimään liittyvät lainomaisuudet voisivat toimia poliittisen päätöksenteon arvovapaana lähtökohdana. Tähdennettäköön kuitenkin, että periytymisoppi soveltuu yhteiskuntateoriaksi vasta sen jälkeen, kun perimäaineksessa siirtyviä ominaispiirteitä aletaan laittaa tärkeysjärjestykseen. Samalla elitistis-eugeenisen katsantokannan luonnontieteeltä lainaama arvovapaus osoittautuu illusoriseksi. Tätä tosin ei aina tahdota muistaa.

LÄHTEET

PAINETUT LÄHTEET

Sanoma- ja aikakauslehdet

(Yksityiskohtainen luettelo artikkeleista liitteessä 1.)

Aika 1907–1922.

Kirjallinen Kuukausilehti 1866–1880.

Suomalainen Suomi 1916–1968.

Valvoja 1881–1968 (vv. 1923–43 nimellä Valvoja-Aika).

TUTKIMUSKIRJALLISUUS

Hietala, Marjatta. 1985. Rotuhygieniä. Teoksessa A. Kemiläinen (toim.) *Mongoleja vai germaaneja? — rotuteorioiden suomalaiset*. Historiallinen Arkisto 86. Helsinki: SHS, 105–162.

Isaksson, Pekka & Jokisalo, Jouko. 1998. *Kallonmittaajia ja skinejä. Rasismin aatehistoriaa*. Helsinki: Like.

Kaikkonen, Olli. 1985. Eriarvoisuusajattelu, rotukäsitykset ja sosiaalidarwinismi. Teoksessa A. Kemiläinen (toim.) *Mongoleja vai germaaneja? – rotuteorioiden suomalaiset*. Historiallinen Arkisto 86. Helsinki: SHS, 19–35.

Mattila, Markku. 1999. *Kansamme parhaaksi. Rotuhygieniä Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti*. Bibliotheca Historica 44. Helsinki: SHS.

Paavolainen, Jaakko. 1967. Poliittiset väkivaltaisuuDET Suomessa 1918, II 'Valkoinen terrori'. Helsinki: Tammi.

Siltala, Juha. 1993. Etninen puhdistus Suomessa 1918. *Historiallinen Aikakauskirja* VOI. 91 (3), 221–228.

Tiainen-Anttila, Kaija. 1994. Rotu ja ihmisarvo. *Historiallinen Aikakauskirja* voi. 92 (2), 105–111.

---

²⁹ Ks. Mantere 1899, 417.

- Virtanen, Anna-Maija. 1985. Gobineaun rotuoppi ja germaanien ihannointi. Teoksessa A. Kemiläinen (toim.) Mongoleja vai germaaneja? – rotuteorioiden suomalaiset. Historiallinen Arkisto 86. Helsinki: SHS, 53–68.
- Ylikangas, Heikki. 1993. Tie Tampereelle. Helsinki: WSOY.

LIITE 1.

- Ahlman, Erik 1934. Naisliikkeen pyrkimyksistä. Valvoja-Aika, vol. 18, 303–311.
- Ahonen, Olavi 1937. Piirteitä psykologisesta kaksostutkimuksesta. Valvoja-Aika, vol. 15, 395–402.
- Anon. 1941. Väestöpoliittisen keskusjärjestön perustaminen maahamme. Suomalainen Suomi, n:o 1/1941, 46–47.
- Böök, Einar 1914. Yleiset työt ja puutteen torjuminen. Valvoja, vol. 34, 553–564.
- Castrén, Zach. 1904. Herbert Spencer. Valvoja, vol. 24, 489–506 ja 727–749.
- Elfving, Jenny. 1917. Naiset, ammattivalmistus ja kotitoimet. Valvoja, vol. 37, 186–192.
- Erkkilä, S. 1944. Sterilointi ja väestöpolitiikka. Suomalainen Suomi, n:o 7/1944, 381–384.
- Eskola, Pentti 1936. Nykyajan erikoisasema maapallon ja elämän kehityshistoriassa. Suomalainen Suomi, n:o 2/1936, 78–84.
- Forsman, Jaakko 1923. Sosialismi, marxilaisuus ja me. Valvoja-Aika, vol. 1, 343–359.
- Granfelt, A. 1877. Mietteitä kansakoulukysymyksen alalta. Kirjallinen Kuukauslehti, vol. 12, 169–176 ja 193–201.
- Grotenfelt, Arvi 1906. Nykyaikaiset rotuteoriat sielutieteen valossa. Valvoja, vol. 26, 97–109 ja 179–192.
- Heikkinen, Hannes 1918. J.V Snellman ja nykyajan kulttuurikriisi. Valvoja, vol. 38, 191–213.
- Hildén, Kaarlo 1921. Ruotsin rotubiologinen valtionstituutti. Aika, vol. 15, 283–284.
- Hildén, Kaarlo 1927. Ruotsin kansa rodullisessa suhteessa. Valvoja-Aika, vol. 5, 178–186.
- Johnsson, Mikael 1886. Yhteiskasvatuksesta Amerikassa. Valvoja, vol. 6, ja 105–114.
- Kaila, Eino 1917. Rikollisuustaipumusten periytymisestä. Aika, vol. 11, 383–386.
- Kaila, Eino 1925. "Aitosuomalaisuudesta". Valvoja-Aika, vol. 3, 186–194.
- Kaila, Martti 1940. Kulttuuri ja neuroosi. Valvoja-Aika, vol. 18, 261–273.
- Kajava, Kalevi 1938. Kolmannen valtakunnan koulu. Valvoja-Aika, vol. 16, 334–342.
- Kajava, Yrjö 1915. Kirja-arvostelu (Berg: Ihmisen sukuelämä). Valvoja, vol.35, 45–47.
- Kalpa, Ilmari 1946. Sielullisesti poikkeavien yksilöiden asema ja vaikutus yhteiskunnassa. Valvoja, vol. 67, 67–74.
- Kannila, Helle 1941. Kenen asia on maksaa lasten elatus? Suomalainen Suomi, 2/1941, 49–57.
- Kivialho, K. 1921. Maamme oppikoulujen kehityksestä sota- ja kapinavuosina. Valvoja, vol. 41, 172–176.
- Koskinen, Y. 1874. Työväen-seikka. Kirjallinen Kuukauslehti, vol. 9, 1–9, 91–97, 195–199 ja 219–227.
- Laitinen, Taav. 1902. Terveysopin eli hygienian merkityksestä. Valvoja, vol.22, 605—614.
- Leikola, Anto 1968. Eugeniikan ongelmia. Valvoja, vol. 88, 195–200.
- Levander, K.M. 1913. Biologisten näkökohtain sovelluttamisesta yhteiskuntaan. Valvoja, vol. 33, 252–259.
- Linnankoski, Johannes 1916. Missä ollaan ja mihin pyritään? Suomalainen Suomi, vol. 1, 108–115.
- Lyytinen, A.A. 1917. Sota valintatekijänä. Valvoja, vol. 37, 89–92.
- Lyytinen, A.A. 1919. Sota ja kansojen terveys. Aika, vol. 13, 437–443
- Mantere, Oskari 1899. J.V.Snellmanin ajatuksia nykyaikaisesta naiskysymyksestä. Valvoja, vol. 19, 411–427.
- Meurman, A. 1867. Vielä maan köyhyydestä. Kirjallinen Kuukauslehti, vol. 2, 208–213.
- Meurman, A. 1868 Mitä opettawat viimeksi kuluneet hädän ajat? Kirjallinen Kuukauslehti, vol. 3, 297–302.
- Meurman, A. 1875. Uutena vuotena. Kirjallinen Kuukauslehti, vol. 10, 1–6.
- Nordensvan, G.M. 1913. Amerikan työtavoista ja työtarmosta. Valvoja, vol. 33, 391–399.

- Pesola, Vilho A. 1939a. Mistä Eurooppa säästy. Valvoja-Aika, vol. 17, 46–50.
- Pesola, Vilho A. 1939b. Naiskysymys rotubiologisena kysymyksenä. Valvoja-Aika, vol. 17, 165–167.
- Pesola, Vilho A. 1942. Ihmisen perinnöllisyydestä ja rodunparannuksesta. Valvoja-Aika, vol. 20, 208–219.
- Pesola, Vilho A. 1946. Näkökohtia väestökysymyksestämme. Valvoja, vol. 66, 203–212.
- Pesola, Vilho A. 1947. Perinnöllisyystieteellinen kaksostutkimus ihmisen ja ihmiselämän valaisijana. Valvoja, vol. 67, 43–53.
- Pesola, Vilho A. 1949. Avioliiton ja avioeron probleemeja. Valvoja, vol. 69, 9–17.
- Pihkala, Lauri 1944. Kulttuurin mittapuu. Suomalainen Suomi, n:o 9/1944, 513–517.
- Pirilä, Paavo 1909. Perinnöllisyydestä. Aika, vol. 3, 220–228.
- Rantaniemi, A. 1910. Uusi koulumuoto Englannissa. Abbotsholmen "uusi koulu". Valvoja, vol. 30, 270–280 ja 278–288.
- Rein, Th. 1878. Liberalismi ja sosialismi. Kirjallinen Kuukauslehti, vol.13, 73–79 ja 169–179.
- Rein, Th. 1883. Naisten valituksista. Valvoja, vol. 3, 666–674.
- Rein, Th. 1911. Rauhanaate. Valvoja, vol. 31, 645–660.
- Rinne Antero 1931. Hra P. Kontkasan kritiikin johdosta. Valvoja-Aika, vol. 9, 373–376.
- Sammalisto, Lasse. 1960. Geenien maailmankartta. Suomalainen Suomi, 2/1960, 87–91.
- Sukselainen, V.J. 1941. Suomen väestökysymys. Suomalainen Suomi, n:o 1/1941, 5–14.
- Suolahti, Gunnar 1907. Kansallisuus ja ihmisuus. Aika, vol. 1, 439–453.
- Suomalainen, Esko 1958. Heikkeneekö ihmiskunta? Valvoja, vol. 78, 12–17.
- Terho, T. 1944. Väestön perinnöllisen laadun valvonta. Suomalainen Suomi, 6/1944, 295–301.
- Teräsvuori, Kaarlo 1916. Lajien synty nykyisen tutkimuksen valossa. Aika, vol. 10, 1–9.
- Teräsvuori, Kaarlo 1918. Kansamme tulevaisuuden turvaamiseksi. Aika, vol. 12, 235–239.
- Timonen, Juho 1933. Suomalainen kirja Hitleristä. Valvoja-Aika, vol. 11. 406–408.
- Tuomikoski, Yrjö 1907. Kulttuurin vaikutus kansojen elinvoimaisuuteen. Aika, vol. 1, 280–282.
- Turunen, Aarno 1941. Lääkäriin ajatuksia Suomen väestökysymyksestä. Suomalainen Suomi, n:o 1/1941, 15–20.
- Vuorinen, Huvi 1913. Kansallinen elämä tieteen kannalta katsottuna. Aika, vol. 7, 434–439.
- Warén, E.J. 1905. Vapaa rakkaus ja avioliitto "ajaksi" kehitysoopin kannalta katsottuna. Valvoja, vol. 25, 20–28.

Artikkeli on julkaistu: 20.05.2026

Tekstiviittaus:

Ikonen, Risto 2026. Kasvatus ja olemassaolon taistelu: Rodunjalostuksen tematiikka 1800-luvun lopun ja 1900-luvun alkupuolen suomenkielisissä lehtikirjoituksissa. Kasvatuksen historian ENSYKlopedia. Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seura. https://www.kasvhistseura.fi/sites/kasvhistseura.fi/files/kasvatus_ja_olemassaolon_taistelu.pdf